

mera parte del artículo, el autor comenta determinados aspectos léxicos de la Oración al Sol, una fórmula del *PGM* XXXVI (ll. 211-230) en la que se subraya la relación lingüística con su entorno cultural. El autor completa el artículo con una segunda parte en la que hace una propuesta para una nueva lectura de este texto.

José M. Vallejo Ruiz (p. 363-369): «*Admata y Admetus*, dos nombres griegos inadvertidos en la epigrafía romana de Hispania». El principal objetivo de esta aportación es reasignar una etimología griega a los nombres hispanos *Admata* y *Admetus*, a los que tradicionalmente se había atribuido un origen celta.

Para terminar, creo que este libro, merecido homenaje a José Luis Melena, tiene un doble interés: objetivamente es destacable, en general, por la calidad y la variedad de los temas tratados en los diferentes artículos, pero, además, la cercanía y el afecto de las semblanzas que le dedican varios colegas permite entrever alguno de los rasgos más positivos de la personalidad del homenajeado.

Rosa-Araceli Santiago Álvarez
Universitat Autònoma de Barcelona

COOL, H.E.M.

The Small Finds and Vessel Glass from Insula VI.1 Pompeii: Excavations 1995-2006

Oxford: Archaeopress Roman Archaeology 17, 2016, 316 p.
ISBN 978-1784914523

Malgrat que Pompeia és l'excavació d'arqueologia clàssica més antiga que existeix —fa més de 250 anys que s'hi realitzen intervencions des que es va descobrir l'any 1738—, continua proporcionant sorpreses i models per a l'especialitat. El llibre que es presenta aquí ens aporta llum sobre els petits objectes de la vida quotidiana, que apareixen molt de tant en tant en altres excavacions d'època romana, però que són molt comuns a Pompeia per la pròpia composició del jaciment. En aquest cas no es tracta de l'estudi dels petits objectes apareguts a tota la ciutat, sinó només dels trobats a l'*insula* VI.1, que ha estat excavada amb metodologia moderna des de 1995 fins a 2006 com a part de l'Anglo-American Project in Pompeii (AAPP), dirigit per Rick Jones i Damian Robinson.

Dins del procés posterior a l'excavació, tots els objectes utilitaris de petites dimensi-

ons, juntament amb el vidre, es van assignar a H.E.M. Cool per tal que els identifiqués i n'establís la funció i el context. Cool és una reputada experta en aquest tipus d'objectes, concretament en vidre romà. Inicià aquesta especialitat durant el seu doctorat, l'any 1983, i fins ara ha publicat nombrosos textos sobre excavacions al Regne Unit. En són testimonis els seus treballs en jaciments com ara Colchester, York o Carlisle. Des de principi de 1990 s'ha interessat per l'estudi dels vidres aprofitant el desenvolupament d'aquesta activitat des del punt de vista tècnic i arqueomètric. També és coneguda per la capacitat d'interpretar i contextualitzar tots els objectes de la vida quotidiana, i per això s'ha centrat en l'estudi de les pràctiques de menjar i beure a la *Britannia* romana¹.

El llibre s'inicia amb un capítol de contextualització sobre les excavacions de l'*in-*

1. H.E.M. COOL (2007). *Eating and drinking in Roman Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.

sula VI.1, que va ser una de les primeres que es van estudiar en època dels Borbons (1770-1771 i 1783-1789) i també una de les primeres a les diferents parts de la qual es van assignar funcions diverses. Així, hi tenim cases d'atri (Casa de les Vestals i Casa de Cirurgo) i quatre bars (de la Posada, de les Vestals, d'Acisculus i de Phoebus). Es tracta d'una illa de planta triangular que es troba a l'extrem NO de la ciutat, a la sortida que porta a la Vila dels Misteris. Els treballs que s'hi van realitzar de 1995 a 2006 van ser en realitat les primeres excavacions científiques d'aquesta *insula* i les que van generar una primera memòria d'excavació. Si bé l'acció moderna que hi ha tingut lloc ha estat afectada per les anteriors, amb escassa documentació, ha permès discriminar almenys tres fases cronològiques clares: anterior al setge de Sul·la l'any 89 aC, entre Sul·la i el terratrèmol del 62 aC i la destrucció final de Pompeia el 79 dC. Aquesta subdivisió cronològica permet veure l'evolució en els petits objectes al llarg del temps, i fins i tot l'aparició de materials i d'objectes a partir d'una fase concreta.

Per descriure els diversos tipus d'estrís, l'autora els agrupa d'acord amb la funcionalitat que tenien. La riquesa de les troballes de Pompeia, gràcies a la seva particular preservació, fa pensar en tot allò que hi podria haver en qualsevol altre jaciment romà però que no se n'ha conservat. Comença pel grup d'accessoris destinats al vestit i a la joieria, una bona col·lecció de fibules, sivelles, botons i tanques d'os. També hi apareix un ampli repertori de penjolls, arracades i agulles d'os per als cabells i granadures de vidre amb diversitat de colors, amulets fàl·lics o anells. Sobretot cal destacar-ne la presència de catorze camafeus ben conservats i perfectament il·lustrats.

El següent grup d'objectes està format per contenidors fonamentalment de vidre destinats a la neteja, a la farmàcia i a l'equip mèdic. Es tracta d'un grup nombrós d'ungüentaris (alguns dels quals són policromats), píxides o ampolles d'untures d'ala-

bastre. Establir-ne el contingut és més difícil, perquè només en alguns casos s'hi han trobat restes orgàniques o minerals que permeten d'atribuir un contingut a una forma determinada. Com a complement al capítol dels contenidors, hi ha també un apartat amb tots els utensilis relacionats amb el bany, la farmàcia i la medicina, que, de forma extraordinària, s'han conservat a l'*insula*, com pot ser un estrígil, taps d'ampolles de vidre i de coure, miralls, pinces, varetes cosmètiques d'os, de vidre i de bronze i dues capses de pedra i os per barrejar-hi cosmètics.

Un dels capítols més destacats és el que fa referència als recipients de vidre de la casa, sobretot pel que respecta a la cronologia de la introducció d'aquest material. Cal recordar que el vidre bufat es comença a distribuir per Occident a mitjan segle I aC, i que en època augustea ja n'apareix un primer taller a la Campània. Per aquesta raó, l'evidència de l'*insula* VI.1 és especialment rellevant per les formes, els colors i les decoracions que apareixen en cada període. S'hi poden distingir les formes i les produccions siriopalestines, decoracions tan espectaculars com els *milliaflori*, de mosaic o de marbre. Si bé la majoria de catàlegs sobre vidre com el d'Ising són de col·leccions de peces de museus sense datació ni origen conegut, l'espectacular mostra que presenta Cool de Pompeia permet situar cada forma i cada decoració en un horitzó cronològic concret. Amb altres estudis sobre el vidre de la qualitat del de l'*insula* VI.1 es podrà aconseguir que aquesta matèria pugui ser un element de datació similar per a uns altres objectes com ara monedes o ceràmica.

El llibre es completa amb uns altres objectes més excepcionals, com poden ser restes d'utensilis, mobles o decoració d'interior en os, iveri o metall que, quan apareixen de manera fragmentada, són difícils d'identificar. Des de culleres (*cochlearia*) i espàtules (*lingulae*) fins a frontisses d'os o d'iveri segurament de portes d'armaris o mobles de petites dimensions i tot tipus de plaques i tacs de metall, juntament amb claus i taxxes.

Un altre capítol recull tota una sèrie d'es-
tris vinculats a la producció domèstica de
tèxtils (*pondera*, fusos i agulles) o també
a unes altres activitats com ara la pesca
(hams), a més de morters de gra, motlles
metal·lúrgics i tota mena de mànecs d'os i
de metall. També hi ha un grup d'objectes
vinculats a l'esbargiment, com ara daus i fit-
xes de vidre amb una gran varietat de colors
per a jocs de taula diversos.

Dins de l'esfera domèstica també existia
un racó per a la religió amb cultes dedicats
a les divinitats de la casa (déus *Lares*) i als
avantpassats, que duïen associats una sèrie
d'objectes diminuts com ara gerretes, tapes i
bols menuts de ceràmica, petits *pondera*, un
taulell en forma de laberint i figuretes; així
com campanetes de bronze que servien per
espantar els mals esperits. Finalment, hi ha
un capítol destinat a tots els objectes miscel-
lanis, sobretot fragmentaris de metall, que
podrien tenir funcions decoratives, de vestit
i que no sempre són fàcils d'assignar a una
missió concreta.

Un darrer capítol fa una reflexió sobre
la importància del conjunt i sobre totes les
dades cronològiques i el context de les cases
on es va trobar. El grau de conservació dels
materials de Pompeia permet imaginar
molts més ambients de cases excavades
arreu del món romà en què no s'han tro-
bat aquests petits objectes o en què només
s'han localitzat en una proporció molt limi-
tada. Per això, el treball de H.E.M. Cool ens
facilita informació sobre allò que hi podria
haver en uns altres contextos i jaciments
similars. Per tant, és un llibre molt recoma-
nable per ser utilitzat com a catàleg de con-
sulta per tal de facilitar el reconeixement de
tots aquells objectes de petites dimensions
de les nostres excavacions i incloure'ls en
un entorn funcional més ampli.

Cèsar Carreras Monfort

Universitat Autònoma de Barcelona

TESTA, Alessandro

La religiosità dei Sanniti

Isernia: Cosmo Iannone Editore, 2016, 143 p., 21 ilustraciones
ISBN 978-88-516-0162-1

El antropòleg cultural Alessandro Testa
(Isernia 1983), doctor per la Universitat
de Mesina desde el año 2013 y actual
investigador postdoctoral de la Universidad
de Viena, nos presenta una obra sintética
sobre una problemática compleja, como es
la religiosidad de la heterogénea comuni-
dad de los sannitas, que lleva el estudio
del pasado al terreno etnográfico. De este
modo, su trabajo titulado *La Religiosità
dei Sanniti* se inscribe en una dinámica de
publicaciones que tiene su inicio en 2010,
con la obra *Miti antichi e moderne mito-
logie*, seguida por *Il carnevale dell'uomo-
animale*, ya en 2014. Unos estudios que
se han visto completados con numerosos
artículos y reseñas, todos vinculados, en

mayor o menor medida, a la realidad del
estudio antropológico.

En este sentido, *La Religiosità dei Sanniti*
propone ser un estudio comparativo, de tipo
etnográfico, que muestra la realidad religio-
sa sannita frente a la de tipo indoeuropeo,
paralela y posterior. El propio Dominique
Briquel, que escribe el prólogo de la obra,
es consciente de las dificultades del estudio
antropológico que plantea Testa, en cuanto
las evidencias vinculadas a la religiosidad
sannita son «una documentazione extre-
mamente frammentaria» (p. 12). Una com-
prendible dificultad, pero de la que Testa
sabe sacar partido, pues aprovecha todos
los recursos que posee el investigador del
período: fuentes literarias, numismáticas,